

ЗОРАН ЈЕВТОВИЋ

**ОД ПЛЕМЕНСКИХ БУЉЕВА ДО
КОМПЈУТЕРСКЕ МРЕЖЕ**

Мирољуб Радојковић/Мирко Милетић

КОМУНИЦИРАЊЕ, МЕДИЈИ И ДРУШТВО

Stylos, Нови Сад, 2005.

Ако је до пре неколико деценија било дилема о значају комуницирања и конституисања корпоративних масмедиских институција у изградњи новог глобалног поретка, данас и највећи скептици не оспоравају утицај медија и њихову моћ у обликовању и демократизацији савременог друштва. Ритам социјалних пулсирања све више је директна последица професионалних журналистичких производа, рада стручњака за односе са јавношћу, политичку комуникацију и психолошко моделовање, перманентне и неограничене размене услуга и реклама које буквално укидају традиционална поимања простора и времена. Информационе технологије све више господаре планетом, укидајући дотрајале националне резервате и архаичне, митологизоване представе о аутоматизованим медијским империјама које диктирају истоветне снове, ставове, идеје, понашања и мишљења. Глобални одјек информација у ери планетарног тржишта води трансформисању ланца комуникације, нових друштвених игара и медијских перспектива, што од педагогије захтева одлучно и теоријски прецизно дефинисање но-

вог електронског Вавилона. Све већи број књига страних, а последњих година и домаћих аутора, доказ су зрелости схватања дубине и значаја комуникативних токова у структурирању медијске глобализације и организационе културе. У правој поплави наслова, понекад сумњивих научних вредности, крајем минуле године квалитетом и ауторитативношћу свакако се издвојио подухват издавачке куће „Стилос”, која је пробраној читалачкој публици подарила ретко богато и методолошки изврсно штиво *Комуницирање, медији и друштво* професора Мирољуба Радојковића и Мирка Милетића.

Дугогодишњи сарадници и пријатељи само су теоријски реализовали професионалну оријентацију и љубав ка комуникологији и медијасфери, отварајући низ нових, специфичних питања на која често сами дају одговоре, али и траже размишљање стално мотивисаних читалаца. Већ на старту дефинишући *друштво као сложену структуру људских активности и односа*, аутори износе стратешко разматрање важности комуницирања које је *condicio sine qua non* човековог самоостварења. Драматично реструктурирање односа у јавној арени, кроз историју често је бивало праћено коперниканским обртима који су изазивали праве цивилизацијске ломове, па јасним опредељењем да методолошки концизно, систематично и ауторитативно обележе појмовно-категоријални апарат, писци одмах елиминишу евентуална неразумевања и двосмислености. Већ од чувеног и контроверзног канадског комуниколога и професора књижевности Маршала Маклуана, чије се комплексне и провокативне тезе о продужетку људских органа помоћу *општира* (медија) илуструју аналошким и корелативним доказима, видљиво је да истраживачким и аналитичким методама аутори потенцирају дијапазон супротстављених теза, како би кроз дискусију са читаоцима развили посебну интерактивну форму. Отуда поред медијацентричног приступа, промене у људској заједници објашњавају и социоцентричним културолошким теоријама, сјајно уочавајући мање видљив податак да је у корену глобализације – *комуникациона технологија ”мреже свих мрежа”*.

Структурално подељена у шест поглавља, књига детаљније објашњава *Комуницирање, Облике комуникационе праксе, Медије, Медије масовног комуницирања, Компјутерску мрежу и виртуел-*

но комуницирање, логично завршавајући односом *Друштва и мас-медиа*. Интелектуално вешто, информативно ненаметљиво, аутори током целокупног садржаја комбинују хронолошки пресек развоја медија, од првих бубњева, рогова и димних сигнала примерених древним хордама и племенима, преко папируса, пергамента и првих пиктограмских писама, фотографије, филма, радија и телевизије, до дигиталних информационих аутострада које премрежују планету до најудаљенијих кутака. Одисеја стварања човекове цивилизације писана је у духу најбољих филозофско-социолошких расправа, јер аутори интезивно указујући на односе државе, културе и друштвене праксе уочавају експлозивност енергије која настаје у тим процесима и која се негде мора потрошити! Технологије не мењају само економију, екологију, друштвени карактер и политичке моделе – оне трансформишу и нас саме, податно ширећи индивидуализам, који даље води екстази неолиберализма, којег Френсис Фукујама егзалтирано тумачи као *крај историје*. Наравно, пракса је показала да је оваква опсервација неутемељена и прерана, али и евидентну диктатуру либералног хедонизма који ужитке препушта само елитама које су власници мас-медијских траса. Уочљив је преображај у тзв. информационом друштву, унутар којег се распламсава битка за поседовање комуникационих средстава, са неизвесним исходом. Радојковић и Милетић то виде као прилагођавање *новом сплету покретачких сила цивилизације*, али само необразовни и наивни мисле да је реч о безазленим, уобичајеним технотронским потресима. *Неки од промена очекују пун процват демократије у "глобалном селу", други се прибојавају од стварања "електронског гулага" и реикарнизације Великог брата*. Одмерено и рационално угледни професори наговештавају технолошку вододелницу, која глобалну заједницу може водити савршеној демократској будућности, али и сумраку цивилизације.

Класификација и дескрипција различитих облика комуникационе праксе утемељена је на познатим и светски признатим критеријумима (Хумболта, Јакобсона, Лангера, Сапира, Чомског, Њукомба, Барта...). Кроз стално сучељавање и проверавање личних и колективних спознаја и искустава, тражење нових синтеза и дефиниција, ревизију старих увида и садржаја, аутори упорно трагају за новим, концептуално и стваралачки израженим вредности-

ма. Поглавља о вербалном и невербалном комуницирању, поред прегледа постојећих теоретских погледа, доносе и значајан оделак о *руморном комуницирању*, као новом, теоријски нетипичном облику преноса информација. Емпирија показује да је ова ванинституционална форма саопштавања порука (познатија као *гласина*) била верни пратилац човековог живота јер се одвијала у *приватном социјалном простору*, брзином која је била чудесна, без обзира на технолошке алатке којима се располагало. Дисеминација оваквих порука увек се одвијала каналима невидљивим личностима о којима се говорило, уз констатацију да се сугестибилност увећавала у конфликтним ситуацијама, социјалним превраћањима и ванредним околностима. Облици комуникационе праксе, ова књига показује, нису дефинитивни нити истрошени, као и што је комуницирање динамичан, живи и стални процес. Елоквенција је била прва политичка уметност стицања онога што данас зовемо пажња, али тек аудивозуелним третманима јавна сцена добијала је глобалне јунаке. У недостатку правих информација тржиште радо прихвата руморне, олако прихватајући наметнуте садржаје. Теорија мора уважавати "грађу живота", тако да циркулација неформалних и непотврђених информација оставља комуникационо празан простор као плодно тло у којем гласине имају позитиван пријем. Аутори иду и корак даље: експлозија комуникационих технологија може водити даљем ширењу руморног комуницирања, стварању мећаве сумњивих и искривљених информација (дезинформација), а у највећој опасности биће Интернет.

Теорија медија најбоље се види кроз конкретан развој приказан у контексту променљивости савременог друштва и историје. Аутори се залажу за систематско представљање медијске проблематике, укључујући питања њиховог настанка, структуре, специфичности, места и улоге у тоталитету људског комуницирања. Прихватајући Сапирову поделу техника комуницирања на *примарне* и *секундарне*, Радојковић и Милетић разликују вештачке и природне медије (према начину настанка), али и према начину перцепције (*визуелне*, *аудитивне* и *аудиовизуелне*), односно иманентним облицима комуникационе праксе (*медије интраперсоналног комуницирања*, *медије интерперсоналног комуницирања*, *медије за групно комуницирање*, *медије за масовно комуницирање* и *медиј виртуелног комуницирања*). Посебно задржавајући паж-

њу читаоца на појмова *мултимедиј* и *медијатор*, они указују на нове културне алгоритме, опрезно упозоравајући да нови медији никако не праве радикалан прекид са прошлошћу. С правом, акценат је дат изградњи дигиталне инфосфере, која конвергенцијом више *mainstream media* остварује високу комуникациону вредност поруке. Институционални начин повезивања остварује се узајамном повезаношћу читавог низа макро и микро организација, метода и техника, које се најчешће остварују комбиновањем другачијих форми комуникација. Режи Дебре то назива *овладавањем територијом и будућношћу*, јер разнолика мрежа медијских канала распростире огромну лепезу знакова и значења, чијем се универсализму готово немогуће одупрети. Објашњавајући медијску интериоризацију у индивидуални и социјални живот људи, аутори посебну пажњу придају Бодријаровом постмодернистичком концепту и тријади: *стварност – симулација – симулакрум*.

Савремена средства комуникације створила су квалитетно нови тип комуницирања: електронске медије који су омогућили апсолутно другачији начин стварања, чувања, обрађивања, ширења и присвајања информацијских вредности. У књизи *Комуницирање, медији и друштво*, писци лепезу медија поред најприсутнијих и најутицајнијих (штампа, филм, радио и телевизија), обogaћују другим, мање комуникационо обилним: грамофоном, магнетофоном, видео рикордером, Це-Де плејером, Ди-Ви-Дијем, компјутером итд. Поред бројних сличности, међу њима је доста и евидентних различитости битних за даље разумевање самог феномена масовног комуницирања. Вероватно су то разлози што је овај део књиге формално најсадржајнији, крцат историографским и снажним изворима, који подробно анализирају моделе глобалних медијских интеракција, без вишка информација или непотребних понављања. Аутори у фокус научног интересовања стављају разматрања о условима и својствима масмедијске комуникације, увек водећи рачуна да се у средишту нађу човек и друштвено искуство. Као искусним и теоријски образованим личностима јасно им је да се у спрези медија масовног комуницирања, *њиховој неравнотежи, нерцепрочности и недемократичности крије загрињавајућа моћ манипулације*. Когнитивни процеси добијају нове, редизајниране модусе, све више сажимајући информативне елементе у креиране и специјализоване базе података.

Поглавље о *Компјутерској мрежи и виртуелном комуницирању* иманентно је новом технолошком окружењу и савременим потребама мондијалистичког поретка у којем брзина и количина информација значе економску, политичку и друштвену моћ. Настанак Интернета иреверзибилно је променио дотадашње односе у комуникационој сфери, јер мрежа постаје потенцијално жариште сталних сукоба око приступа и контроле. Радојковић и Милетић теоријски дефинишу различите нивое мрежног повезивања, прихватајући тезу Пола Вацлавика о постојању више различитих стварности, али уз обавезно комуницирање. Тако остају блиски Хабермасовој идеји да се са новим медијима мења и облик комуникације, мада би се могло полемисати о тези да је суштина новог облика комуницирања у *укидању разлике између свих класичних облика комуникационе праксе*? Могућност креирања проширена је мозаиком нових техника, што значи да нови медиј нуди знатно више опција него сви претходни! Човек новог доба више но икада изложен је масмедијској нарцисоидности, јер екранска култура чини масовна огледала која одражавају слику друштва као целине или појединачних делова. Аутори прагматично поштују запажања Бордевијка и Ван Кама, да се тежиште образаца протока информација поред *алукације помера ка консултацији и нарочито, конверзацији*.

Интеракционистички модели односа између медија и друштвених промена чине последње поглавље ове инспиративне и комуниколошки значајне књиге. Мултидисциплинарност садржаја, евидентна од прве до последње странице, овде нас скреће на питања медијске позиционисаности и моћи у друштвено детерминисаним променама. Доследно се придржавајући већ проверених теоријских путања, од Иниса и Меклуана, преко Гербенера и Шилера, до Бурдијеа и Бодријара, аутори траже јединствен одговор на питање да ли су медији узрок или последица цивилизацијских превирања? Залажући се за слободу изражавања и стварну независност медија, они одлучно бране њихово право на изражајну самосвојност, разграничавајући информативност од манипулативне, дистрактивне и фундиране пропаганде. Теза да *масмедији не постоје због државе, већ због грађана*, опасно би угрозила стабилност владајућих елита, тако да приватизација и медијско тржиште искључују утицај власти. Интеграционо-регулациона фун-

кција избија у први план, јер власници медијских империја не промовишу јединство заједнице, већ управљање њоме.

Из перспективе демократије и слободе говора, професори Радојковић и Милетић анализирају настанак и ретроспективу цензуре, закључујући како се ни *модерна држава није у потпуности ослободила условног рефлекса да утиче на масмедије*. Објашњавање историјског, економског, културног и друштвеног развоја степеном напретка комуникационих технологија, само је делимично тачно, јер читав низ других, различитих агенаса обликује свет који нас окружује. Симбиоза медија и политике обострано је заводљива и корисна, али промене унутар друштва производе се стратешким кампањама у којима су масмедији каменчић у мозаику. Цивилно друштво, постоји преко оног што је Хабермас давно називао *интимном атмосфером*, да би тек преко ње остварио форме политичке комуникације. Ту незаобилазну вредност свакако ваља нагласити, јер мимо масмедија *слобода мисли и говора... радикално је сужена*. У троуглу држава – грађанин – масмедији, ствара се ново демократско друштво у Србији, али треба имати у виду став аутора ове књиге *да се у медијима масовног комуницирања, као произвођачима и дистрибутерима публицитета у савременом друштву, право на слободу мисли и говора суштински губи за све који нису субјекти институционализованог процеса масовног комуницирања, било као власници, контролори или професионални комуникатори*.

Ова књига дошла је у правом тренутку, јер податак да у Србији више од половине новинара нема адекватно образовање морао би да забрине свакога ко искрено мисли да је Европа и наш дом. Тренутно седам државних и пет приватних факултета образује новинаре, што је препорука да ће књига *Комуницирање, медији и друштво*, професора Мирољуба Радојковића и Мирка Милетића, имати велики одјек међу читаоцима. Она није само теоретско, феноменолошко промишљање процеса глобализације масовног комуницирања и прожимања са масовном културом, већ и синтетизован преглед преображаја света у својеврстан *melting pot*, који ствара *легуру очишћену од сваке културне различитости*. Иако је овај став супротстављен апологетским тезама о величанственом мултикултуралном друштву, не може се порећи снажно

утемељена научна валидност, потврђена и на бројним емпијским примерима. Као што се удаљени објект види боље ако се не гледа директно, тако се медији и друштво могу боље разумети ако се фокус читалачке пажње помери на ефекте цивилизацијских промена којима су претходили различити облици комуникације. Историја још није завршена, то ова књига најбоље доказује, и зато је треба имати у својој библиотеци!